

HERNANIKO TENENTZIA NAFARRA ORAIN MILA URTE

Beñi Agirre Oiartzabal (Hernani Errotzen Elkarte)

Gaur egun Jakue Bidea egiten duten milaka lagunek oso arrazoi ezberdinak dituzte ehunka kilometro horiek nekeak jota egiteko. Erromes adina izan daitezke arrazoiak: turismoa, fedea, paisaiatz gozatzea, jendea ezagutzea, ligatzea... Turismoa eta ligatzea helburua dutenei bost axola, baina, Compostelara iritsi eta Jakue edo Santiagoren hilobia aurkitzea espero dutenek jai dute. Han ez dago Santiagoren hilobirik. Apostolu hori ez zen inoiz egon Galizian, dena asmakeria da.

Hala eta guztiz ere, kondaira bat izanagatik, ezin da ukatu Jakue Bideak milioika pertsona mobilizatu izan dela historian zehar ideia baten inguruan. Horretan datza ipuinaren arrakasta. Carlomagno karolingiarra eta bere aliatu Asturiasko Alfontso II.aren garaiko kontuak dira. Erromako elizak islamaren kontrako erlijio eta boterea eskuratzeko gerran, kristautasunaren lurraldea zabaltzeko saioa egin zueneko elezaharra.

Garona ibaiaren iparraldeko lurretan Karlomagno zen nagusi. 769. urtean jada muturra sartuta zuen baskoien Akitanian. Penintsularen mendebaldean, Asturiask Silo erregea eta bere mahaizaina Alfontso II.ak Galiziarren kontrako gerran sartu ziren 777an. Karlomagnok urtebete beranduago Marca Hispanica Ebroraino zabaldu nahian Zaragoza setiatu zuen, baina porrot egin zuen. Orreagan baskoiek sekulako jipoa eman zioten bere ejertzitoari, 778ko Orreagako batailan. Hala ere, baskoien garaipen historiko hark ez zuen eragotzi asturiarrek eta Karlomagnok gure lurraldean ezarri zuten nagusitasuna. Erromak bere helburua lortu zuen: kristautasunaren eremua Europa mendebaldeko azken muturrean jarri eta bertaraino eramatea peleginazioaren helmuga: Finisterra.

Erromako elizaren buruak eta karolingioen enperadoreak menderatzen zuten Europa erdialdetik Galiziaraino. Apostoluren baten hilobia "aurkitu" eta andanan bidaliko zituzten erromesak, merkataria, zelataria eta ejertzitoak kristautasunaren arrastoa marrazteko. Kostaldeko Jakue Bidea izenez ezagutzen duguna horretarako sortu zen. Compostelara iristeko gaur egungo Donostiatik pasa behar zuten derrigorrez. Bide segurua zen, Aralar mendi katearen hegoaldeko lurak musulmanen segaden eremu arriskutsuak baitziren. Konkistatzaile sena barruraino sartuta zuten handiki haiek, ordea, ez zuten uste harri-koskor handi bat aterako zitzaizkien bidearen erdi-parean: Eneko Aritza buru zela baskoiek sortutako euskaldunon erresuma.

Jose Luis Orella Unzuek 2014ko maiatzaren 6an, Hernanin egindako hitzaldian, kontatu zigun Donostiako Antiguan, Miramar jauregia dagoen horretan gutxi gorabehera, IX. mendearen inguruan egon zitekeela ostatu bat. Zeren eta, Jakue bidean mugitzen ziren merkataria eta erromesek azpiegitura handiak behar zituzten bidean zehar: lo egiteko, elikatze, otoitz egiteko, urratutako jantziak konpontzeko eta abar; jakina, baita aurrera jarraitzeko informazioa eskuratzeko ere.

Bideko kristauak San Sebastiani eskainitako itsasertzeko aterpeak zerbitzu asko ematen zituen batera: ermita, eritegia eta ostatua zen aldi berean. San Sebastian, baskoien lurraldean zegoen eraikin bat baizik ez zen. Bederatzigarren mende hasieran frankoen eta Erromako elizaren kontrolpean zegoen bide oso. 824an, ordea, frankoen kontrako hirugarren bataila garrantzitsua Orreagan irabazi ondoren, baskoiek Iruñeko Erre-

suma sortu zuten. Erresuma zenez garaiko egitura politiko zabalduena, Eneko Aritzaren ondorengo baskoi euskaldunek ere, egitura hori hartu zuten euren lurraldearen antolaketa politiko, juridiko eta ekonomikoa garatzeko. Horra hor, godo eta frankoen artean erresuma independentea bertako euskaldunak sortua harri-koskor handi baten moduan.

Baskoien Iruñeko Erresumak kontrolpean izan zuen lurralde zabalena, berriz, Atturi ibaitik oraingo Santanderrera eta Errioxako Demanda mendietatik Ribargozaraino iristen zen. Erresumaren egitura, berriz, "tenentzietan" antolatu zuten. Horietako bat "Ernani" izenarekin agertzen da dokumentuetan. Horregatik, Donostiako monasterioa "San Sebastian de Hernani" izango da.

Erresuma independente horrek bi gune nagusi zituen aldi horretan: Iruñea eta Naiara. Jakue Bide nagusia (gure lurraldean kanpoko izenak ipintzeko ohitura okerrari jarraituz frantses bidea deitu izan dena) kostaldeko bidea utzi eta Nafar Erresumaren barrualdetik Kordobako emiren beldurrik gabe segurtasunez egin zitekeen: Donapaleutik sartu ondoren, Garazi, Orreaga, Iruñea, Naiara, Ozkabarte (hemen elkartzen ziren Lapurditik eta Hernaniko tenentzietatik barrena Oria ibaiaren gora Lizarratik eta Araba zeharkatuz zetozen erromesekin) zeharkatu ondoren Atapuerkan euskal lurralde utzi eta Tierra de Camposen (Leon) sartzen ziren (Aimeric Picaud XII. mendean).

TENENTZIAK

Zer da tenentzia bat? Bada, batez ere, lurralde zehatz bat antolatzeko eta kontrolatzeko erreinuaren administrazio egitura: defentsa, gazteluak, hiribilduak, merkataritza, nekazaritza, abeltzaintza, elizaren hedapena eta itsasoko ekonomia bezalako gaien kontrola izaten zuena zergak kobratu ahal izateko.

Ipuzkoako tenentziaren lehenengo aipamena, Hernanikoa bezala, Nafarroako Antso Nagusiaren garaikoa da, 1025. urtekoa. Agiria dohaintza bat da, eta horretan, Ipuzkoako Gartzia Azenariz jaunak eta bere emazte Gaila andereak Altzoazpiko Salbatore Olazabalgo Monastegi-ko ondasunak San Juan de la Peñako abadiari ematen dizkiote. Dohaintzaren lur eremuak oso zabalak ziren: Aralartik Elkano bitartekoak, Deba eta Oria bi ibaien arteko lurralde hain zuzen ere.

Beloaga gazteluaren aztarnak Oiartzungo Gurutze auzoan ikus daitezke oraindik, zaharberritze lanetan ari baitira. Dorre batek eta arma plazak osatzen zuten. Gaur egun, mendebaldeko pareta eta barruko perimetroa soilik mantentzen dira. Zenbaiten ustez erromatar garaiko zelatatzeko dorre baten gainean eraikia izan daiteke, talaia ezin hobea baita erromatarrek Arditurritik Oiarsora egiten zuten mineral garraioa zaintzeko. Harrigarria bada ere, gazteluari buruz ezagutzen

Beloaga gaztelua izan zitekeenaren irudia.

Hernani tenentzia nafarra.

den lehen aipamen idatzia Gaztelak konkistatu zuenkoa da, beraz, 1200ean han zegoela jada ziurtatu dezakegu. Gasteiz bederatzir hilabetez setiatu eta errendiarazi ondoren, erraz hartu zuten gaztelarrek tenentzia nafar txikiagoak. Rodrigo Ximenez de Radaren kronikak esaten duenez, Gasteiz, Marañon, Arluzea, Ataun, Zaitegi, Aitzorrotz, Ausa, Donostia, Beloaga eta Hondarribiko gazteluak "eskuratu" zituen Alfontso VIII.ak.

Hernaniko tenentziaren lur eremua zehazteko, berriz, Leireko 2014ko dohaintza dokumentua, Donostiaren hiribildu hiri-gutuna eta ondoko tenentzien mugei buruzko informazioa erabili ditugu (ikus: *Hernanik 1.000 urte*, San Joan Konpartsa 2014; eta *Hernani 2011* urtekaria, Hernaniko Udala). Honakoa izan zitekeen gutxi gorabehera.

Antso VI.ak Donostiari emandako hiri-gutunak honela dio: Donostiako herritarrei ematen diet Undarabiatik (Hondarribiatik) Oriaraino (ibaia egiten du Ipuzcoa eta Hernaniko tenentzien muga) eta Arrengatik (Errenaga

mendia, Oiarzun eta Lesakako mugan dagoena izan daiteke) Aranorainoko lur eremuen barruan jabegoan dudana eta bertan erregearena den guztia.

Hiri-gutun honek Hondarrabiraino zabaltzen ditu Oiarzun ibaia eta Pasaia mugatzen zituen Hernaniko tenentziaren lur eremuak. Horrez gain, hiru toki izen zehatz ematen dizkigu lur mugak finkatzeko: Errenaga mendia, Aranoko San Martin eta Orio. Horiek guztiek gaur egungo mapa baten gainean irudi osatua ematen digute. Unamuno mendia batetik eta Leitzarain eta Ori ibaiak batzen diren oraingo Andoaingo puntuak bestetik, aipatzen ez badira ere lerro naturalzat har ditzakegu.